

Vidar Gynnild

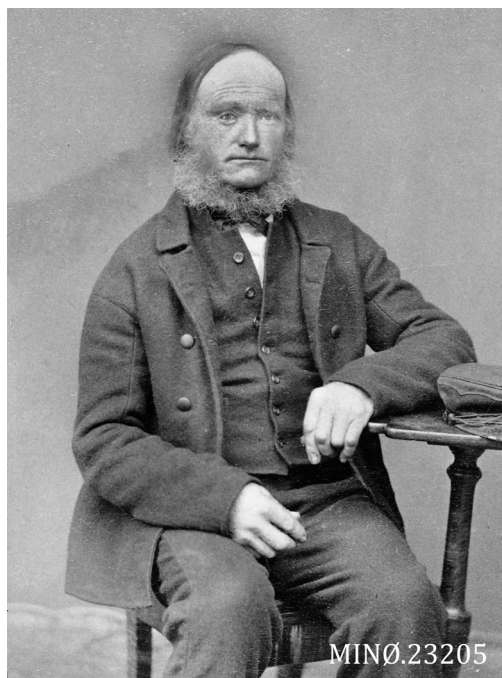
Famileutvandringen fra Bortistu Berg på 1800-tallet

Mellom 1836 og 1915 utvandret mer enn 750 000 nordmenn til USA. I Europa ble Norge bare slått av Irland, som hadde en større utvandring sett i forhold til folketallet. Utvandringen skjøt fart fra 1860-årene med lettere tilgang til jord i Amerika, samtidig som borgerkrigen tok slutt. Denne artikkelen dokumenterer utvandringshistorien fra Bortistu Berg i Dalsbygda der familien emigrerte i løpet av noen tiår på 1800-tallet. Når og hvor dro emigrantene, og hva ble deres skjebne i Amerika?

Utgangspunktet er kirkebyggeren og multikunstneren Jon Eriksen Berg (1794-1878), som hadde tre sønner. Den yngste, Erik (f. 1843) utvandret til Ofoten og døde der bare 19 år gammel. Broren Ole Iver (f. 1832), utdannet seg til agronom ved Jønsberg landbruksskole tidlig på 1850-tallet. Senere ble han bestyrer på prestegården i Nannestad der han giftet seg og dro videre til Amerika våren 1861.

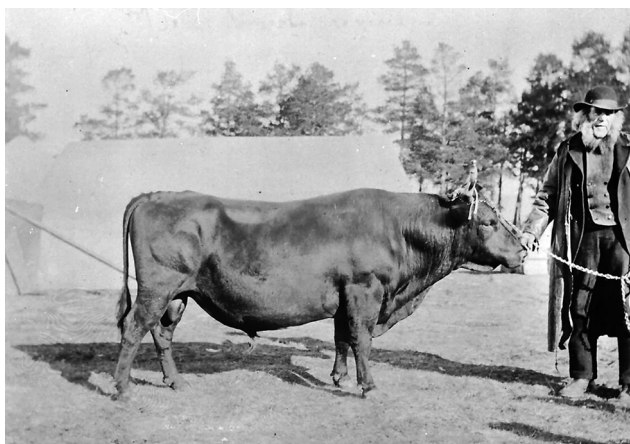
Garden Bortistu Berg. MINØ.044211

Ole Jonsen Berg. MINØ.023205

Denne artikkelen omhandler broren, Ole Jonsen Berg (Bortistuen), og hans familie. I likhet med Ole Iver var Ole J. (f. 1829) en begavet mann, som i mangt var forut for sin tid: «Likesom faren var han smed og en mann med mange ideer, driftig og uforferdet» står det i den gamle Os-boka, s. 244).

Denne «Bortistuen» var en pioner på fæavlen og sammenslutningens omraade i vore bygder. Længe før racespørsmålet dukket opp tok han fat på forædlingen og utviklingen av distriktets stedeagne fæ. Han stod som leder for et opprettendes seter-meieri i Rausjødalen i 1856. Det var ikke bare den første meierisammenslutning i N. Østerdalen, men mærkelig nok det første meierianlegg i Norge
(Skancke, s. 66).

Ole J. Berg med oxen «Bergmann».
MINØ.025726

Fra broren Ole Iver lånte han bøker, og fikk undervisning i jordbruk og husdyrbruk. Han var spesielt interessert i husdyravl og nye driftsmåter i landbruket: «Datteren Marit blev sendt på et meieri, og så laget han et meieri hjemme på sin egen gard» står det i Os-boka (s. 244).

En storfamilie på vandring

Ole J. og Elia Engebretsdatter Os (1824-1902) fikk åtte barn hvorav seks vokste opp: Marit (1851-1895); Jon (1853-1932); Mathea (1855-1917); Engebret (1857-1909); Magnhild (1861-1871); Ole (1863-1951); Erik (1863-1947); Kari (1867-1868). Folketellingen for 1865 viser at Ole J. Berg da bodde på garden sammen med kona Elia (42) og sju av barna, bestefar Jon Eriksen Berg, drengen Lars Larsen Østgårdsgjelten (37) og tjenestejenta Helene Toresdatter (23) – en husstand på 11 personer.

Ved folketellingen i 1891 er antallet redusert til fire. Foruten Ole J. og Elia bodde sønnen Erik hjemme i tillegg til en losjerende svenske, Johan Erik Eklund. Fem av barna hadde emigrert og slått seg ned i eller ved nybyggersamfunnet Lake

Park, Minnesota, der Ole Iver bodde. Alle hans nevøer og nieser oppgir dette som sitt reisemål i utvandningsprotokollene. Fra 1870-årene opplevde stedet blomstring, blant annet med togstopp for Northern Pacific Railway. Situasjonen forandret seg imidlertid etter århundreskiftet, og besøkende i nyere tid har omtalt stedet som en tynt befolket «spøkelsesby».

Familieutvandringen 1879-1899

Utvandringen foregikk i perioden 1879-1899, og reisemålet var emigrantsamfunn i det nord-vestlige Minnesota der pioneren Ole Iver Berg slo seg ned på 1870-tallet. Om den enkeltes motivasjon vet vi lite, men utvandring til Amerika var et landsdekkende fenomen i andre halvpart av 1800-tallet.

Pioneren Ole Iver Berg hadde bodd nærmere 20 år i Amerika da nevøer og nieser satte kursen over havet fra slutten av 1870-tallet. Onkelen Ole Iver var åpenbart et forbilde og en støtte, spesielt den første tiden etter ankomst. Etterkommere har fortalt at han var en god rådgiver, og hjalp de nyankomne med å skaffe seg jord. De fleste ble sysselsatt i landbruket, og ble boende livet ut i nybyggersamfunnene Lake Park og Atlanta Township i det nordvestre hjørnet av Minnesota.

Et «Township» er en geografisk og administrativ enhet som består av 36 kvadratiske seksjoner (6 x 6 miles), eller 9,6 kilometer i hver retning. Inndelingen går tilbake til den oppmålingen som ble igangsatt i alle områder som egnet seg for nydyrking. Et «Township» kan sammenlignes med en kommune med et samlet areal på 93.500 dekar, men driftsmulighetene var selvsagt av ganske andre dimensjoner enn i en norsk fjellbygd. Interesserte bosettere måtte imidlertid først

finne ledig jord og registrere eiendommen på et landkart, se

<https://lokalhistoriewiki.no/wiki/Township>.

I 1879 utvandret Embret (f. 1857) og kona Marit Nilsdatter Bakken (1850-1927) fra Hodalen. Turen gikk med dampbåten «Tasso» fra Nidaros. Marits far, Nils, hadde et uvanlig godt håndlag og ble lærling hos Embrets bestefar, Jon Eriksen Berg. Embret og Marit var søskenbarn, så det var naturlig at de to ble kjent. Embret og Marit ble farmere i det nyetablerte settlersamfunnet Atlanta Township, som lå noen kilometer fra Lake Park, Minnesota. Her fikk de barna Alma Eleonora, Olga Josephine og Oscar Nicoli. Begge døtrene døde i 20-årene, og er gravlagt på kirkegården i Atlanta Township.

*Sønnen Embret O. Berg med kone og barn.
Privat foto*

Ole (f. 1863) dro med dampbåten «Hero» fra Nidaros i 1882. Han giftet seg med Ane Sylte Berg fra Ringeby i 1888. De ble farmere i Atlanta Township fram til 1904 da familien flyttet til Grand Forks, Nord-Dakota, der de drev en kolonialforretning. Ole og Ane fikk barna Clarence, Dagny og et adoptivbarn, Nora E. Sylte Berg. Hun var datter av Anes bror, Gunder Sylte og hans kone, som døde i 1898 fire måneder etter Noras fødsel. Sønnen Clarence døde av tuberkulose 25 år gammel. Familien flyttet senere til Cheyenne, Wyoming, for å komme nærmere døtrene Dagny og Nora. Ane døde i 1941 og Ole 10 år senere. Begge er gravlagt på Lakeview Cemetery, Cheyenne, Wyoming.

Sønnen Ole J. Berg med kone og barn. Privat foto

Marit (f. 1851) giftet seg med Peder J. Iversen Kvilvang fra Narbuvoll i 1883, og samme våren emigrerte de med dampbåten «Tasso» fra Nidaros. De fikk barna Oliver, Emma, Edward, Emil, Martin og Mayme. Marit døde bare 44 år gammel, og ble gravlagt i Lake Park. Peder Kvilvang ble senere gift for andre gang i 1898 med Gea Nybak (1873-1958) fra Tolga og fikk åtte barn med henne – 14 totalt!

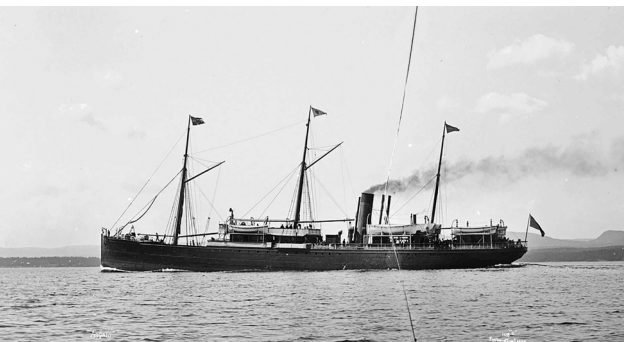

Datteren Marit og Peder Kvilvangs gård i Atlanta Township, MN. Privat foto

Mathea (f. 1855) giftet seg med Paul Smedbak (1862-1946) i 1881. Familien utvandret i 1888 og bosatte seg nær Lake Park. Mathea og Paul fikk sju barn; Melcor, Ole, Joseph, Emma, Kija, Palmer og Marvin. Da Mathea døde etter en tids sykdom i 1917 etterlot hun seg mann og seks barn. Eldste sønn, Melcor, døde i 1914, og hele familien med unntak av tre barn er gravlagt i Atlanta Township.

Erik (f. 1863) utvandret i 1899 sammen med foreldrene med dampbåten «Angelo» fra Kristiania. I folketellingen for år 1900 står Erik oppført som tjenestekar på en gård et stykke fra Atlanta. I 1930 var han imidlertid havnet på sykehjem i Detroit Lakes, nær Lake Park. Han var da 67 år og ugift. Han døde på et sykehjem i Fargo i 1947, 84 år gammel. At han dro dit, har muligens sammenheng med at broren Ole bodde der. Kisten ble imidlertid fraktet tilbake til Detroit Lakes, der han er begravet.

Et karakteristisk trekk ved søskenflokkene var ekteskapsinngåelse med etnisk norske partnere like før eller etter emigrasjonen. Kun med ett unntak kom alle ektefellene fra Os eller Tolga, og dagliglivet var åpenbart preget av norsk språk og kultur. Etter mer enn 50 år i Amerika

SS Angelo som brakte Ole J., kona Elia og sønnen Erik til USA i 1899. Foto Anders B. Wilse / Norsk Maritimt Museum (NSM.000102)

korresponderte pioneren Ole Iver Berg med datteren Mathilde på norsk. Hun var da over 40 år, og hadde selv aldri besøkt Norge!

Emigrasjonen som endte i katastrofe

I sin omtale av Ole J. Berg skriver Thoralf Grue at han stammet fra «en i mange henseender begavet slekt» (Skancke, 1920, s. 66). Fra Ole Iver Berg, hadde han tilegnet seg kunnskap, og ved utprøving i det praktiske liv ble han en «hjælper i sygdom baade for fæ og folk» (Skancke, 1920, s. 66).

Han var søkt over hele bygden. Mangen sønløs nat har han tilbragt i slæden, karjolen eller på hesteryggen. Hvor megen tid han dermed heftet bort fra gaardsbruket og hvilket vederlag han derfor nød, turde bli et meget tvivlsomt opgjør. Sikkert er det, at bygden staar i stor taknemmelighetsgjæld for de værdier han ved sin kundskap og sine opofrelser reddet for undergang. (Erling Engan, Fjell-Ljom, 1910. Her sitert fra Skancke, 1920 s. 69)

Det er sannsynlig at alt dette har gått ut over gardens drift. Barna reiste litt etter litt fra hjemmet og til Amerika, så han blev

ensom, og kjente vel også at kreftene sviktet. Han solgte så garden og reiste med konen og den yngste sønn Erik til Amerika, hvor han eide og drev sin egen farm fram til sin død (Os-boka, s. 244).

Ole J. og Elia ble boende på garden helt fram til våren 1899 da de solgte til Henrik Lillehaug og utvandret til Amerika sammen med sønnen Erik. I ettertid virker dette som en dramatisk beslutning, men på dette tidspunktet var øvrige barn enten utvandret eller døde.

Yngstesønnen Erik var 36 år og ugift, og trolig så ikke Elia og Ole J. annen utvei enn å bli gjenforent med familien sin i Amerika. Folketellingen for 1900 viser at Ole J. og Elia da bodde i Atlanta Township der han jobbet som smed.

I 1902 ble imidlertid emigrantsamfunnet rammet av en tornado der Elia ble drept. Ole J. og en av sønnene ble også tatt av stormen og fraktet flere hundre meter, men fikk kun mindre skader. Kirketårnet blåste overende, mange dyr ble drept og flere bolighus ble ødelagt. Ole J. døde i 1909, og er trolig gravlagt sammen med Elia på kirkegården i Atlanta Township, men bekreftelse på dette er ikke funnet. Ole J. og Elia fikk nærmere 20 barnebarn, og ble opphav til en stor slekt i Amerika.

Da Ole J. og Elia ble tatt av en tornado i Minnesota:

1902 – TORNADO IN NORTHWEST

Source: Augusta Chronicle (GA) June 11, 1902; transcribed by Mary Kay Krogman
It Strikes Near Ulen, Minn., Doing Much Damage. Ulen, Minn., June 10. –

A tornado formed five miles west of this place between 4 and 5 o'clock yesterday p.m., and swept over an area one half

mile wide and probably twenty miles long. It took a southeasterly course, demolishing farm buildings, killing four persons and injuring many more.

At Voss Postoffice, Mrs. O. Berg was killed and her home demolished. ———

Near Atlanta, Ole Johnson Berg and his son were picked up and carried nearly half a mile by the storm. Both escaped with bruises. The Norwegian Lutheran church in Atlanta was razed. Hundreds of head of stock were killed.

Referanser

- Augusta Chronicle (GA) June 11, 1902
- Berg Grevstad, Mathilde: Ole Iver and Johanne Berg, Pioneers. An Account of Covered Wagon Days. Epilog ved Agnes Grevstad Lee, 1975.
Appendix: Researched and Edited by Erling Grevstad.
- Digitalarkivets utvandringsprotokoller på internett

- Eggen, E. (1968). Tolga Hodalen - Kåsa - Holøydalen - Øversjødalen Gards- og slektshistorie (Vol. 1).
Tolga bygdeboknemnd.
- Fergus Falls Ugeblad, Minnesota, 14.11.1917
- Folketellingen for 1865:
<https://www.digitalarkivet.no/census/person/pf01038049002993>
- Folketellingen for 1891:
<https://www.digitalarkivet.no/census/person/pf01052746003531>
- [https://lokalhistoriewiki.no/wiki/Township_\(USA\)](https://lokalhistoriewiki.no/wiki/Township_(USA))
- Skancke, P. (1920). Nordre Østerdalens Landbruksforening.
Hamar Stiftstidendes Boktrykkeri 1880-1920.
- Stratman, Nancy, Wisconsin: Har bidratt med bilder og opplysninger basert på folketellinger i USA.
- www.findagrave.com

Gravstøtta over Elia I. Berg på kirkegården i Atlanta Township, MN.
Fra Internett: www.findagrave.no